

Aldo Cazzullo

A stylized, high-contrast illustration of St. Francis of Assisi. He is depicted from the chest up, wearing a brown robe. He has a dark beard and mustache, and his hair is dark. Behind his head is a large, solid orange circle, resembling a halo. He is looking directly at the viewer with a calm expression. In his hands, which are positioned in front of his chest, he holds a small, yellow bird. The background is a solid dark green color. The text is overlaid on the image in a clean, sans-serif font.

**FRANCISCUS
VAN ASSISI**

ZIJN LEVEN EN INVLOED

Boeddha, Jezus, Franciscus

Van zulke mannen wordt er maar één in de duizend jaar geboren. Tweeduizend jaar geleden leefde Jezus, een millennium eerder Boeddha en in het afgelopen millennium de heilige Franciscus.

We zullen zien wat ons nu nog te wachten staat, in dit millennium, dat net is begonnen. En als we niet naar de heilige Franciscus luisteren, als we zijn liefde voor de natuur en zijn respect voor de menselijke waardigheid niet volgen, zou dit millennium weleens het laatste kunnen zijn.

Het verhaal van Jezus is bekend. Het wordt verteld in de evangeliën, die overigens niet zoveel worden gelezen als we denken.

Het verhaal van Boeddha is in vele teksten verteld en uitgehouwen in de stenen van de Borobudur, op het eiland Java. De Borobudur is een tempel zo hoog als een berg; misschien wel de plek in de wereld die mij het meest heeft geraakt, samen met de prachtige fresco's van Cimabue en zijn leerling Giotto in de Sint^{*1}-Franciscusbasiliek in Assisi. Het grote verschil is dat in Assisi het ware gezicht van Franciscus wordt getoond. Bovendien bevindt zich daar ook zijn lichaam: verborgen, teruggevonden, vereerd. In de Borobudur is het lichaam van Boeddha niet aanwezig, want dat werd gecre-

1 Achter in dit boek is een verklarende woordenlijst opgenomen.

meer op een brandstapel. En er wordt niet één, maar er worden vele verhalen verteld, want er is niet slechts één Boeddha, zoals ook onze tijd en onze wereld niet de enige zijn. Volgens het boeddhisme zijn er vele werelden geweest en zullen er nog vele volgen; en elk had zijn eigen Boeddha.

De ‘historische’ Boeddha, die van onze tijd, was een prins. Hij heette Siddhartha Gautama en hij was de zoon van een vorst die regeerde over het huidige Nepal, aan de voet van de Himalaya. Zijn verhaal heeft verrassende raakvlakken – naast voor de hand liggende verschillen – met dat van Franciscus.

Mysterieuze tekenen begeleidden de geboorte van Siddhartha. Zijn moeder Maya, een vrouw van grote schoonheid, droomde dat ze werd bezocht door een olifant. Ze baarde een kind dat al kon lopen en spreken. De kleine zette zeven stappen, waarbij hij telkens zijn voetje op een wonderbaarlijk ontloken lotusbloem zette, en hij zei: ‘Ik ben geboren om verlichting te bereiken, ten behoeve van alle wezens; dit is mijn laatste bestaan in de wereld.’

Asita, een wijze oude man, raakte bij het zien van het kind tot tranen toe geroerd. Hij voorspelde dat dit kind een uitzonderlijke persoonlijkheid zou worden, voorbestemd om de weg te ontdekken die leidt tot voorbij de dood.

Verontrust besloot de vader zijn zoon te beschermen tegen een lot dat zich als zo groots en verschrikkelijk aankondigde. Hij gaf opdracht hem in het paleis opgesloten te houden, zodat hij geen weet had van de oorzaken van lijden: ouderdom, ziekte en dood. Siddhartha trouwde, kreeg een zoon en leefde in zijn eigen wereld, onbewust van wat er zich daarbuiten afspeelde.

Een sprookje, zeker. Maar eigenlijk gedragen wij, moderne ouders, ons niet veel anders dan de vader van de Boeddha. Onze grootouders waren geobsedeerd door voedsel. Mijn grootmoeders bijvoorbeeld waren de hele dag door eten aan het klaarmaken; ze kookten, stoofden, grilden, bakten, wekten, ze maakten jam, wijn,

legden groenten in. In de oorlog hadden zij honger geleden en ze wilden niet dat hun kleinkinderen ooit honger zouden lijden. Onze vaders waren geobsedeerd door studie: we moesten studeren om ‘voor onszelf een positie te verwerven’, om ons voor te bereiden op werk, om onze plek in de wereld te vinden. Wij zijn geobsedeerd door de gedachte dat onze kinderen gelukkig moeten zijn, of in ieder geval niet hoeven te lijden; maar daardoor bereiden wij hen niet altijd voor op het leven, het echte leven.

Op negenentwintigjarige leeftijd – één jaar jonger dan Jezus toen Hij zijn korte openbare leven begon – verliet Siddhartha het paleis. Hij kwam eerst een oude man tegen, daarna een zieke en ten slotte een lijkstoet. Zo maakte hij kennis met ouderdom, ziekte en dood. En hij begreep dat de wereld waarin hij was opgegroeid, vol gemak en dromen van heldendom, niets anders was dan een illusie. Hij begon zijn privileges en rijkdom af te wijzen. En hij besloot afstand te doen van roem, macht en zelfs van zijn familie, om zichzelf te vinden, zijn ware wezen, de echte bevrijding van het lijden.

’s Nachts ontvluchtte hij het paleis. In de Borobudur toont een bas-reliëf dat op de plek waar de hoeven van zijn paard neerkwamen op wonderbaarlijke wijze lotusbloemen aan de aarde ontsproten, om het geluid van de vlucht te dempen. Hij ontdeed zich van alles: zijn status, zijn bezittingen, zelfs zijn kleren, totdat hij naakt was. In het bos wijdde hij zich aan ascese en meditatie, maar daar was hij niet tevreden mee. Hij zocht vrijheid in zelfkastijding: hij vastte en deed aan lichamelijke versterving, totdat hij begreep dat ook dat niet de weg was; zo nam hij een kopje in melk gekookte rijst aan, dat een meisje hem aanbood. Hij stelde daarmee zijn volgelingen teleur. Maar Siddhartha had begrepen dat de waarheid niet het resultaat was van ontberingen of hallucinaties, maar van de harmonie met de andere schepselen en met de eigen ziel.

Op vijfendertigjarige leeftijd, op een door de vollemaan verhelderde nacht in mei, bereikte Siddhartha, zittend in de lotushouding

onder een vijgenboom, verlichting. Hij mediteerde een hele nacht lang, totdat hij het nirwana bereikte en werd bevrijd van de cyclus van wedergeboorten. Hij was een Boeddha geworden: een verlichte, een ontwaakte. En toen er een storm losbarstte die zeven dagen duurde, beschermde een mysterieuze slang, bezield door een goddelijke kracht, hem tegen het water door zich om hem heen te wikkelen.

De Boeddha legde zijn volgelingen uit dat verlossing niet afhangt van adellijke afkomst, van het behoren tot een kaste of van het lot, maar uitsluitend van jezelf. De weg moet de middenweg zijn, tussen de zinnelijkheid van zijn jeugd en het ascetisme van de jaren waarin hij de waarheid zocht in het lijden.

Zo begon de Boeddha te reizen, te prediken en volgelingen te werven. Hij sloeg een uitnodiging voor een middagmaal bij edelen af en ging naar het huis van een courtisane. Een rivaliserende monnik* smeedde een complot tegen hem, verwondde hem, maar slaagde er niet in hem te doden. Uiteindelijk stierf hij op zijn tachtigste, omringd door zijn volgelingen. Er was veel strijd om zijn relikken, die over de hele wereld verspreid raakten.

Siddhartha is de 'historische' Boeddha, onze Boeddha; maar vóór hem leefden er vele anderen, en ook hun verhalen worden gedeeltelijk verteld in de Borobudur.

Er is een bas-reliëf dat mij bijzonder heeft geraakt. Het toont een koning in zijn paleis. Door het raam vliegt een mus naar binnen, achtervolgd door een valk. De mus zoekt zijn toevlucht bij de koning, die hem onder zijn bescherming neemt. Maar de valk protesteert: door het musje te redden, veroordeelt de koning hem ter dood omdat hij gedoemd is van de honger te sterven. Ontroerd biedt de koning daarom de valk zijn eigen lichaam aan: hij snijdt een stuk vlees af dat evenveel weegt als het musje, en geeft het aan de valk te eten. Maar wanneer het vlees van de koning op de weegschaal wordt gelegd, weegt het wonderlijk genoeg nooit evenveel als

het vogeltje. Om zowel het musje als de valk te redden, zal de vorst uiteindelijk zichzelf moeten opofferen. Om te voorkomen dat anderen sterven, zal hij zelf sterven. Juist die ultieme daad van liefde, goedheid en naastenliefde maakt van hem een Boeddha: de Verlichte, de Ontwaakte, degene die gered is van de cyclus van wedergeboorten en dus van de slavernij van de pijn.

Wij, christenen, denken aan het offer van Jezus aan het kruis, en ook aan het gekwelde lichaam van de heilige Franciscus: de liefde die alles overwint, zelfs pijn en dood. Maar natuurlijk verschilt de boeddhistische visie sterk van de christelijke. Zo is er volgens het boeddhisme in het hiernamaals geen hemels paradijs. De rechtvaardige zal niet eeuwig leven; hij zal zich weer verenigen met de geest van de wereld. Het is niet gezegd dat het twee tegenstrijdige perspectieven zijn; misschien zijn het twee verschillende vormen van onsterfelijkheid. De Boeddha leert echter dat bevrijding van pijn al in dit leven kan worden bereikt: door ziekte en dood niet als iets onrechtvaardigs te beschouwen, maar als een natuurlijk gevolg van het leven. Siddhartha zei tegen zijn leerlingen: ‘Onthoud, monniken, deze woorden van mij. Alles wat is samengesteld, zal noodzakelijkerwijs uiteenvallen. Wijd je daarom ijverig aan je bevrijding.’ Vervolgens ging hij op zijn rechterzij liggen, met het gezicht naar het noorden, en stierf.

Maar zelfs hij, met al zijn wijsheid, kwam niet tot het punt dat hij de dood ‘zuster’ noemde, wat Franciscus wel deed.

Siddhartha is de titel van een enorm succesvol boek van Hermann Hesse. Toen ik jong was, werd Hesse veel gelezen en hooggewaardeerd. Nu misschien iets minder. Zijn boek wordt gezien als te gemakkelijk, te simpel, niet diepgaand genoeg. In de negentiende eeuw, de eeuw van de roman, waren de schrijvers die als groot werden beschouwd ook veelgelezen schrijvers: Dickens, Tolstoj, Dostojewski, Flaubert, Balzac, Zola, Dumas, Hugo, Melville enzovoort.

Alleen in onze tijd moet een groot schrijver moeilijk, technisch, duister, niet uitleggerig en op een select publiek gericht zijn.

Siddhartha vertelt niet het verhaal van de Boeddha, zoals dat in de Borobudur is uitgehouwen. De plot van de roman komt voort uit de verbeelding van de auteur, ook al is hij duidelijk door dat verhaal geïnspireerd. Minder bekend is dat Hermann Hesse ook een boek aan de heilige Franciscus heeft gewijd. Het is een kort boekje, maar kostbaar omdat het ons laat inzien dat Franciscus net zo uitzonderlijk was als de Boeddha en Jezus.

Franciscus, zo schrijft Hesse, behoort tot die buitengewone schepselen die ‘God dicht bij alle mensen brachten en het mysterie van de schepping opnieuw waarde gaven door het met heilige inspiratie te duiden’. Schepselen die ‘naakt tegenover de aarde en de hemel stonden, alsof zij de eerste mensen waren, terwijl wij menen alleen te kunnen leven binnen de schil van vertrouwde voorstellingen en aangeleerde gewoonten’.

Is dat niet prachtig? Franciscus ontdeed zich, net als Jezus en de Boeddha, van zichzelf en stelde zich naakt op voor de wereld; alsof hij de eerste mens was, de nieuwe Adam, een nieuw begin voor de mensheid. Naakt, niet in figuurlijke zin, maar letterlijk. Tot grote verbijstering van allen ontdeed Franciscus zich op het plein van zijn woonplaats van zijn kleren. Hij gaf niet alleen zijn kleren terug aan zijn vader, hij zei ook dat hij zijn zoon niet meer was. Zijn ware vader was God; daarom was hij de alter Christus, een andere Jezus. Daarom noemde hij alle schepselen broeders en zusters: de zon, de sterren, de maan, de wind, de hemel, de wolken, de vruchten, de bloemen. Dat gold ook voor alle elementen: lucht, water, aarde, vuur. En voor alle tegenslagen: ziekte, pijn, zelfs de dood.

De heilige Franciscus leefde in een grootse en verschrikkelijke tijd. De tijd van keizer Barbarossa, die in 1176 was verslagen door de Milanezen en hun bondgenoten uit Noord-Italië, en van zijn neef Frederik II, die verliefd werd op het Zuiden en de bijnaam

Stupor Mundi ('hij die de wereld versteld doet staan') kreeg. De tijd van Saladin, die Jeruzalem heroverde, en van Dzjengis Khan, die het hele Oosten verwoestte en minder dan een jaar na Franciscus stierf.

Het was de tijd waarin Fibonacci de wiskunde in het Westen nieuw leven inblies, door een reeks getallen te ontdekken die in vele natuurlijke vormen voorkomt; terwijl enkele jaren na Franciscus de dichter Cielo d'Alcamo in Sicilië de basis legde voor de Italiaanse literatuur, door verzen te schrijven in de taal van het volk.

Het was de tijd van machtige en meedogenloze pausen, die de ware heersers van Italië waren, die de keizer het hoofd boden. De tijd waarin de fundamenteën voor de moderne wereld werden gelegd.

De heilige Franciscus leefde in het tijdperk van de steden en de universiteiten. Het tijdperk waarin veel geld in omloop kwam, waarin banken ontstonden en de bourgeoisie opkwam. Voordat hij voor de armoede koos, behoorde Franciscus tot een rijke familie, tot de nieuwe sociale klasse die zich uit de massa van de boeren had opgewerkt zonder over de privileges van de adel te beschikken: inderdaad, de bourgeoisie. Het was het tijdperk waarin kathedralen werden gebouwd met torenspitsen die naar de hemel reikten en met enorme ramen. Het tijdperk van de kruistochten en van de ketters.

Sint-Franciscus nam deel aan een kruistocht, niet om ongelovigen te doden, maar om hen te bekeren of om als martelaar te sterven. Bovendien liep hij het risico als ketter te worden verbrand.

Er zat een vleugje waanzin in zijn heiligheid. En niet alleen omdat hij met planten en dieren sprak – en een bijzondere eerbied had voor vogels en lammetjes – maar omdat hij kleding, voedsel, een rijdier en een bed afwees. Hij omhelsde de melaatsen. Hij liet zich slaan, verwonden en vernederen door de machthebbers. Hij had geen andere ambitie dan te dienen. En hij bracht de rijken in verwarring door hun gouden munten in de hand te stoppen.

De opkomst van het kapitalisme kon niet anders dan een reactie teweegbrengen. De tijd van de gesloten, agrarische hofeconomie, gekenmerkt door ruilhandel, kwam ten einde, en er brak een nieuw tijdperk aan waarin door enkelen enorme rijkdommen werden vergaard, zonder enige vorm van herverdeling, behalve liefdadigheid. Dat leidde tot veel ontevredenheid en onrust, die soms uitmondde in opstand, en soms in geestelijke heropleving.

Juist in die tijd van steeds machtigere pausen en steeds ambitieuzere kooplieden groeiden de onbedwingbare wil tot gerechtigheid, het streven naar armoede, het verlangen om het evangelie te herontdekken en de droom om te leven zoals Jezus. Er stonden profeten, zieners en boetelingen op. Sommigen betaalden die droom met hun leven. Franciscus wist deze droom in dienst van de Kerk en haar mogelijke wedergeboorte te stellen.

Hij werd bezielde door een onbedwingbare energie, door een kracht van rebellie, door een ‘intense dorst naar het oneindige en het eeuwige’, zoals Hesse het noemt; want zijn leven was ‘een zichtbaar geworden heimwee en een verlangen naar de eeuwigheid van de hele aarde, waarvan de vergankelijke schepselen’ – wij inbegrepen – ‘altijd hopen hun lot te kunnen verbinden met dat van de eeuwige sterren’.

Vanaf zijn jeugd was Franciscus vastbesloten iets heldhaftigs, nobels en groots te doen, iets wat helemaal bij zijn tijd paste. Uiteindelijk deed hij iets wat eeuwigheidswaarde zou krijgen: het plaatste hem buiten de tijd, ver weg van alles wat vergaat, bederft of slijt. En tot op de dag van vandaag is dat onaangetaast gebleven, nu zelfs sterker dan ooit. Want acht eeuwen later kwam er een paus met de naam Franciscus. En na hem trad een paus aan die de naam koos van de beste vriend van Sint-Franciscus: Leo.

De beroemde omschrijving van de heilige Franciscus – ‘de meest Italiaanse van alle heiligen’ – wordt meestal toegeschreven aan

Mussolini of paus Pius XII. In werkelijkheid is deze van Vincenzo Gioberti, die dat schreef in *Del primato morale e civile degli italiani* ('Over het morele en burgerlijke primaat van de Italianen'). Dit werk herstelde aan het begin van de Risorgimento* de trots bij onze voorouderlijke landgenoten, in een tijd waarin een verenigd Italië nog slechts een droom was. Gioberti noemt Franciscus 'de meest beminnelijke, de meest poëtische en de meest Italiaanse heilige'. In eerste instantie heb ik overwogen deze uitdrukking als ondertitel voor het boek te gebruiken. Toch gaf ik uiteindelijk de voorkeur aan de huidige: 'Il primo Italiano' (De eerste Italiaan).²

Het is geen citaat. Het behoort niemand toe. Ik neem er de verantwoordelijkheid voor, in het besef dat het veel kritiek zal oogsten. De heilige Franciscus heeft zichzelf immers nooit 'Italiaan' genoemd. Hij heeft nooit over Italië gesproken. Zijn wereld was Assisi, en de wereld. Maar als we daarover beginnen: ook Dante, die juist veel over Italië sprak, dacht niet aan een staat of een natie.

Overigens is het huidige concept van staat, natie en vaderland een uitvinding van de negentiende eeuw. Toen Sancho Panza na duizend pagina's vol avonturen met Don Quichot naar huis terugkeerde, knielde hij neer om zijn vaderland te zegenen, de plaats waar zijn doden en herinneringen lagen. Dat was niet Spanje, maar zijn dorpje in La Mancha. Hoewel het Spaanse rijk bestond, met een absolute monarchie, was 'Spanje' toen nog slechts een geografische uitdrukking, net als 'Italië'.

Toch denk ik dat Franciscus echt als de eerste Italiaan kan worden beschouwd. Het is geen wetenschappelijke stelling. Het is een spirituele overtuiging. Een opwelling van de ziel.

Sint-Franciscus is de eerste Italiaan omdat hij een fundamentele, ja, zelfs stichtende figuur is voor onze identiteit. En niet omdat hij tegenwoordig de beschermheilige van Italië is. Dat is slechts een gevolg.

2 Voor de Nederlandse uitgave is gekozen voor een andere ondertitel.

Franciscus is de eerste Italiaan omdat hij de eerste was die een prachtig gedicht schreef, het Lied der Schepselen, ook bekend als het Zonnelied*. Hij schreef het in de taal die het volk in zijn eigen streek toen sprak, de voorloper van het moderne Italiaans.

Franciscus is de eerste Italiaan omdat hij in het hart van het schiereiland werd geboren, er stierf en werd begraven. Hij leefde in de meest verborgen en aangename plekken van Midden-Italië. Hij reisde door heel Italië, hij bezocht steden en hield zich op in bossen. Hij was te vinden in Florence en in kluizenaarshutten, in Bologna en in heiligdommen in de bergen.

Hij is de eerste Italiaan omdat hij de levende kerststal heeft uitgevonden. Het werd het model van de grote kerststallen in de kerken en van de vele kleine kerststallen die in elk huis, in elk Italiaans gezin staan.

Hij is de eerste Italiaan omdat hij het evangelie verkondigde door middel van woorden, maar ook van muziek, mime en gebaren, waarmee hij de ontwikkeling van het theater mogelijk maakte. Omdat hij de grootste Italianen uit de geschiedenis heeft geïnspireerd. Dat waren veelal leden van de door hem gestichte Derde Orde: Giotto, Dante, Petrarca, Boccaccio, Tasso, Christoffel Columbus, Amerigo Vespucci, wellicht ook Galileo Galilei, zeker Alessandro Volta, Luigi Galvani, Guglielmo Marconi, Alessandro Manzoni, Don Bosco en de staatsman Alcide De Gasperi.

Omdat hij als eerste, als vleesgeworden navolging van het evangelie, niet alleen met woorden maar ook door zijn voorbeeld heeft bevestigd dat alle mensen vrij en gelijk geboren worden, en dat we allemaal gelijk zijn voor God.

Omdat hij de waardigheid van iedere mens heeft erkend. Hij behandelde vrouwen als gelijken. Hij hield van kinderen en kwam voor hen op, in een tijd waarin ze werden beschouwd als kleine volwassenen. Hij zorgde voor de zieken, de misvormden, de melaatsen, de mensen aan de rand van de samenleving. En zo legde hij de basis

voor de Italiaanse interpretatie van het christendom: een geloof dat niet onverenigbaar is met de rede, dat niet alleen op God is gericht maar ook op de mens, dat in staat is tot dialoog en respect voor andere volkeren en andere religies, wat ten diepste de essentie is van de geest van Assisi.

Franciscus is de eerste Italiaan omdat hij de voorloper is van het humanisme, de grote bijdrage van Italië aan de universele beschaving.

Franciscus is ook de eerste Italiaan omdat hij, door de schepping te herontdekken, de natuur te prijzen, met dieren te spreken en te verkondigen dat alles onze zuster is, onze kijk op de wereld heeft veranderd. En hij heeft generaties kunstenaars geïnspireerd. Hij heeft de kunst weer tot leven gewekt. Hij heeft schilders ertoe aangezet de goudkleurige achtergrond te vervangen door een landschap. Vroeger werden de heiligen geschilderd alsof ze al in het paradijs waren, omgeven door licht, in een abstracte, etherische, afstandelijke dimensie. Sint-Franciscus wordt afgebeeld midden in de natuur, altijd omringd door planten, dieren, bergcontouren, wolkenluchten; zo wordt de toeschouwer deel van het werk. Wij die kijken, zijn daar, naast Franciscus, bij hem, en horen hem bijna spreken. Daarom kunnen we ook de grootste kunstenaars van de veertiende eeuw als erfgenenamen van Franciscus beschouwen: Giotto in de schilderkunst en Dante in de letteren. Giotto heeft in Assisi gecreëerd wat eeuwenlang het beeld van de heilige zou bepalen. Dante had een grote verering voor hem. Dikwijls bezocht hij de Santa Croce, de kerk van de Florentijnse franciscanen. En hij droeg prachtige verzen aan hem op:

*Uit haar schoot wilde de ziel zo licht en klaar
zich bewegen, terugkerend naar haar rijk,
en voor haar lichaam wilde zij geen andere baar.*

Sint-Franciscus wilde begraven worden in de naakte aarde. Net als paus Franciscus. En de schoot waaruit, volgens Dante, zijn stralende

ziel zich bewoog om naar de hemel op te stijgen, is die van de beminde vrouw: de armoede.

Armoede is zeker niet uitgevonden door de heilige Franciscus. In zijn tijd was de meerderheid van de mensen arm; en niemand kan dat beter begrijpen dan wij, geboren in de tijd van de triomf van de bourgeoisie en de middenklasse, en levend in de tijd van haar verarming. Maar Franciscus toonde aan dat armoede niet alleen opgelegd en ondergaan kan worden, maar ook gekozen en aanvaard. En hoewel het onmenselijk zou zijn als we allemaal arm zouden willen zijn, kunnen we allemaal begrijpen dat we niet alleen op de wereld zijn om geld te verdienen, miljoenenbonussen toe te kennen aan managers die mensen ontslaan, in bitcoin te handelen, geld te verdienen met ander geld en dat door te sluizen naar belastingparadijzen.

Franciscus, de eerste Italiaan: hoe meer ik erover nadenk, hoe meer ik het waardeer, hoe meer het me raakt. Ik laat het aan de lezer over om 'de eerste Italiaan' in chronologische zin te interpreteren, ofwel in morele en spirituele zin.

Toch heeft men geprobeerd ook hem, de heilige, als bovenaards af te schilderen. Hem op afstand te houden. Zijn figuur te temperen en zo te ontkrachten. Hem in de hemel te plaatsen, als een uniek en onnavolgbaar model, een buitengewoon en daarom onbereikbaar voorbeeld.

Misschien ontving Franciscus inderdaad de stigmata, de tekenen van Jezus' lijden. Iets ongehoords, wat nog nooit was gebeurd of zelfs maar verteld. Misschien was het een manier – of een voorwendsel – om hem naar de sfeer van het goddelijke te verbannen, hem onttrekkend aan de omhelzing van het volk. Zodoende kon de paus blijven regeren en de Kerk rijkdom en macht blijven vergaren. En ook de franciscanen – of ten minste een deel van de orde – konden in de wereld blijven, de strengheid, maar ook de kracht, van de leer van de stichter afzwakken en meedingen naar vrijgekomen

posities. Dit alles is menselijk. Maar het is een andere menselijkheid dan de menselijkheid die Franciscus belichaamde.

En als Franciscus als bovenaards moest worden afgeschilderd, dan moest er ook een officiële geschiedenis van zijn leven worden geschreven, zodanig dat alle andere versies daarmee werden geëlimineerd. Deze taak werd toevertrouwd aan Bonaventura van Bagnoregio, het nieuwe hoofd van de Orde der Minderbroeders*. Een beschaafd, wijs en geleerd man, die was als degenen die Franciscus soms wantrouwde, omdat hij cultuur – althans de officiële, scholastieke, academische – beschouwde als een bron van hoogmoed, een vorm van macht. Bonaventura schreef de *Legenda Maior*, de officiële biografie. Alle andere levensbeschrijvingen van Franciscus werden veroordeeld tot vernietiging. Ze werden weggewerkt, inclusief de eerste, met liefde geschreven door Thomas van Celano, een leerling van de heilige. Maar de tijd gaf ons dat werk terug. *Het leven van Sint-Franciscus* van Thomas van Celano werd teruggevonden en voor het eerst opnieuw uitgegeven in 1768.

De grote herontdekking van Franciscus vond echter in de negentiende eeuw plaats. In 1882 schreef paus Leo XIII *Auspicato concessum*, een encycliek ter ere van Franciscus, zeven eeuwen na zijn geboorte. Enkele jaren later vond Paul Sabatier, een protestantse predikant, in een bibliotheek in Parijs een kopie van de getuigenissen van broeder* Leo en andere metgezellen van de heilige, die ons een levendig en vitaal beeld van hem geven.

Het werk van Sabatier gaf de franciscaanse geschiedschrijving een nieuwe impuls. G.K. Chesterton, een Britse rooms-katholiek, ontwikkelde een idee dat grote indruk op mij maakte. Tot aan Franciscus had de Kerk de mensen geleerd nederig te zijn, zodat ze zich zouden realiseren hoe slecht ze waren. Franciscus was de eerste, na Jezus, die de mensen leerde nederig te zijn, zodat ze konden beseffen hoe goed ze waren. Armoede, liefde, respect voor anderen, harmonie met de schepping en het beschouwen van elk schepsel als een

zuster zijn niet in strijd met onze natuur; integendeel, ze horen erbij. Ze horen bij ons mens-zijn.

In de twintigste eeuw zijn de drie geleerden die naar mijn mening het best over Franciscus hebben geschreven een Fransman, Jacques Le Goff, en twee Italiaanse vrouwen: Chiara Frugoni en Chiara Mercuri. Een prachtig toeval heeft ervoor gezorgd dat die laatste allebei de naam droegen van de vrouw die Franciscus geestelijk beminde, zijn eerste volgeling, een stralend en rebels schepsel: Clara – de laatste draagt die naam nog steeds.

Moderne geleerden hebben ook de *Fioretti* van Sint-Franciscus weer in ere hersteld, een bundel verhaaltjes waarin men uiteraard geen historische waarheid zag, maar wel de sporen van een authentieke, oprechte en ontroerende volksdevotie.

En natuurlijk was de echte Sint-Franciscus heel anders dan hoe hij gewoonlijk wordt afgebeeld. Hij was niet het vrolijke en speelse wezen dat tot de vogeltjes preekte. Of beter gezegd: hij was niet alleen dat. Hij kon hard zijn. Vastbesloten. Streng. Hij had een rebels temperament. Hij was snel geagiteerd. Soms werd hij boos, zonder zijn zachtaardigheid en nederigheid te verliezen. Franciscus was in ieder geval nooit meegaand, geruststellend en troostend. Integendeel: hij kon irritant zijn, provocerend. Zeker tegenover de Kerk, maar ook tegenover de politieke macht en de sociale orde. Want het opbouwen van een gemeenschap waarin iedereen gelijk is, edelen en plebejers, mannen en vrouwen, vormt een bedreiging en een uitdaging.

Zijn leven is een voorbeeld, maar ook een schandaal. Het franciscanisme is een boom met vele takken. Franciscanen waren buitengewone figuren, van Sint-Antonius tot pater Pio. Franciscus inspireerde Jacopone da Todi, die de Heer smeekte hem ‘de ziekte’ te sturen om zijn zonden te zuiveren, en Sint-Carolus Borromeo, de kardinaal* van Milaan en de vader van de contrareformatie. De sociale priesters van de negentiende eeuw waren franciscaanse

tertiarissen*: don Giuseppe Cafasso, don Giuseppe Cottolengo, don Luigi Orione en don Giovanni Bosco, de stichter van de orde van de salesianen.

De heilige Franciscus van Assisi is de eerste Italiaan, onze geestelijke vader, ook omdat hij enthousiasme voor het leven, passie voor de dingen, aandacht voor de schepping en liefde voor de mensheid wist uit te drukken. Dat zijn de hoogste en edelste kenmerken van de ziel van ons, Italianen. De basiliek en het convent* van Assisi vormen werkelijk, sinds de tijd van paus Johannes Paulus II die daar samen met vertegenwoordigers van andere religies bad, meer dan ooit een plaats van gebed en hoop voor de mensheid. Want Franciscus behoort niet alleen tot de geschiedenis van de Kerk en tot de geschiedenis van Italië. Hij behoort tot de mensheid. Hij herinnert ons eraan dat we niet alleen gemaakt zijn om rijkdom te vergaren, maar dat er in ons, hoe laag onze materie ook is, hoe verachtelijk ons leven ook is, hoe ellendig onze driften ook zijn, een goddelijk verlangen schuilt, een gerichtheid op het hogere en een bestemming van onsterfelijkheid.

Sint-Franciscus verrichtte geen wonderen. Of in ieder geval was dat niet zijn kenmerkende eigenschap. Natuurlijk zijn er veel wonderen aan hem toegeschreven. In Narni genas hij een verlamde en gaf hij een blinde haar gezichtsvermogen terug. In Gubbio genas hij een vrouw met verkrampde handen, die uit dankbaarheid een kaas voor hem klaarmaakte (volgens een andere versie een focaccia met kaas); Franciscus proefde ervan en vroeg haar de rest met haar gezin op te eten. In Toscanella bracht men hem naar het huis van een ridder met een kreupel zoontje dat nog nooit uit zijn bedje was opgestaan; Franciscus vreesde dat hij niet in staat zou zijn hem te genezen, maar op aandringen van de vader, en na te hebben gebeden, legde hij een hand op het kind, zeggende het en beval het op te staan; het kind stond op en liep door het huis. Soms waren het niet zozeer wonderen, als wel gebaren van beleefdheid. Hij liet bijvoorbeeld water uit

de rots stromen om een boer te laven die hem wilde vergezellen op een zware klim naar de kluis* van La Verna.

Telkens toonde Franciscus zich terughoudend, onzeker, vooral wanneer men hem om een exorcisme vroeg. In San Gemini smeekte een man hem de duivel uit het lichaam van zijn vrouw te verdrijven, maar de heilige weigerde, uit vrees om ‘wereldse eer te ontvangen door zijn heiligheid te bewijzen’. Uiteindelijk liet hij zich overhalen en vroeg hij drie broeders zich met hem in elke hoek van de kamer op te stellen, zodat de duivel zich daar niet kon verbergen. Franciscus beval de demon in naam van Christus de vrouw te verlaten, en die werd gedwongen hem te gehoorzamen. De heilige kleurde rood van schaamte en vluchtte onmiddellijk weg, om ‘op geen enkele wijze tot hoogmoed te worden verleid’. Toen hij enige tijd later weer door San Gemini reisde, rende de vrouw hem tegemoet om hem te bedanken; maar hij wilde niet met haar praten. Dus volgde ze hem, onverstoorbaar, zoals ooit de verslaggever van *Striscia la Notizia* de bankier Enrico Cuccia (1907-2000), oprichter van Mediobanca, tevergeefs achtervolgde. Die had in zijn hele leven nog nooit één woord tegen journalisten gezegd. In tegenstelling tot Cuccia draaide Franciscus – overgehaald door broeder Elias – zich uiteindelijk om en liet zich bedanken door de vrouw die hij van de duivel had bevrijd.

Het echte wonder van Franciscus betreft echter iets anders. Hij bewees dat verandering mogelijk is, dat het christendom geen somberheid en duisternis is, maar hoop en vreugde. Franciscus was niet alleen een man van vrede, hij kwam om ons uit te dagen, om ons te provoceren. Niet om ons leven comfortabel te maken, maar om ons aan het denken te zetten. Om te laten zien dat we altijd kunnen verbeteren, ons leven radicaal kunnen veranderen, onszelf kunnen herontdekken.

Zijn nalatenschap betreft niet alleen het verleden. Want Franciscus is, net als alle grote zielen, een tijdloze man, in staat tot profetische

openbaringen, met zijn blik gericht op de toekomst. Nu de aarde in gevaar is, nu de mensheid al haar kwetsbaarheid laat zien, is het onderricht van Franciscus actueler dan ooit. Afzien van de ongebreidelde jacht op rijkdom en macht. De vrouw als gelijke van de man beschouwen, iets wat in veel landen nog steeds niet gebeurt. De verantwoordelijkheid die God ons heeft toevertrouwd op ons nemen: de schepping beschermen. Zorg dragen voor anderen, te beginnen bij de zwakken. Dieren respecteren en liefhebben. Aandacht schenken aan de kleine levens, de kleine dingen.

Wat is er actueler? Wat is er urgenter?

Meer dan achthonderd jaar na zijn dood spreekt Franciscus van Assisi (ca. 1182-1226) nog altijd tot de verbeelding. In deze biografie schetst Aldo Cazzullo – ook wel de Geert Mak van Italië genoemd – een levendig portret van de beroemde heilige, bekend om zijn radicale eenvoud, naastenliefde en verbondenheid met de schepping. Cazzullo vertelt op meeslepende wijze het verhaal van de Italiaan die zijn tijd ver vooruit was, van zijn rebelse jeugd en breuk met zijn vader tot zijn ontmoeting met de paus en het mysterie van de stigmata. Op basis van middel-eeuwse bronnen en moderne studies laat hij zien hoe Franciscus generaties inspireerde, van Dante tot paus Franciscus. In Italië groeide deze biografie uit tot een bestseller.

VREDE EN ALLE GOEDS
Franciscaanse Beweging

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 4575 4 • NUR 704

